

coelesti, quod videtur indicare Isidorus, lib. 4, de summo Bono, c. 10, dicens, *Angeli corpora in quibus hominibus apparent, de superno aere sumunt, solidamque speciem de coelesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrantur.* Quæ verba transcripsit Beda, lib. Variar. quæst., q. 9. Sed si hoc intelligatur de propria materia cœlorum, ut ab elementis distinguuntur, omnino improbabile est: quia materia cœli a suo corpore coelesti separabilis non est, nec condensari potest, aut aliis qualitibus, elementorum affici. Isidorus autem de materia aeris loquitur aperte in principio, et eandem postea vocat coelestem more Scripturæ: et fortasse illo modo loquendi utitur, quia de bonis Angelis specialiter loquitur (ut statim dicam). Alii dixerunt, Angelos non indigere extrinseca materia, ut hujusmodi corpora forment, putant enim habere corpora sibi naturaliter unita, quæ licet secundum connaturalem dispositionem subtilia sint, et invisibilia ab eis possunt densari, et solidari, ita ut et figuræ et coloris, seu luminis capacia fiant. Quem dicendi modum indicat Augustinus 2, de Trinit., cap. 7. Sed merito in eo non persistit: nam revera probabilis non est. Nam imprimis supponit falsum, quia Angeli non habent corpora, ex quibus substantialiter componantur, nec oppositum jam est probabile, ut in libro primo dixi. Et deinde etiamsi haberent corpora, non esset id verisimile, nec consequenter dictum: quia cum Angeli sint incorruptibiles, si corpora haberent, illa essent etiam incorruptibilia, et inalterabilia, ideoque non possent in illam visibilem speciem formari.

5. *Communis et vera sententia.*—Communis igitur, et vera sententia est, illa corpora constare ex materia elementalī, seu inferiorum rerum generabilium, et corruptibilium, quia illa saltem necessaria est, et sufficit. Dicunt etiam communiter theologi, hanc materiam sumi ex aere præjacente, seu circumstante in loco illo, in quo tale corpus formatur. Ita sentit D. Thomas, dicto art. 2, ad 3, et consentiunt reliqui theologi, in 2, dist. 8, Bonaventura, in 2 p. distinct., art. 2, q. 2, Richardus, art. 1, q. 3, Scotus, q. 1, Gabriel, q. 1, art. 2, Durandus, q. 1, num. 7, Alensis, 2 p., quæst. 34, membr. 4. Est autem inter illos quædam varietas. Nam quidam eorum indicant sumi hæc corpora ex puro aere, ut est simplex elementum, quod D. Thomæ et Durando tribui solet. At Scotus, Gabriel et alii declarant non esse ex puro aere, sed ex corpore aereo cras-

sio, quod sit aliquod mixtum imperfectum, ut vapor, vel nubes. Quia hæc materia est aptior, ut condensetur, usque ad soliditatem corporis figuræ, et coloris capacis, atque etiam est sufficienter resolubilis, ut possit tale corpus iterum facile dissolvi, et dissipari. Verumtamen existimo non esse in re dissentionem inter hos, nullum enim eorum dicit purum aerem esse materiam horum corporum, imo D. Thomas dixit aerem in sua raritate permanentem non sufficere, sed condensatum instar nubium. Et Durandus dixit formari alia corpora ex aere inspissato, qui facillime colorari, et figurari potest, ut patet in nubibus.

6. *Adnotatio circa proximam vel remotam materiam corporum, quæ Angeli assumunt.*—Ad majorem autem intelligentiam notari potest sermonem esse posse vel de materia ex qua proxime, seu intrinsece constat illud corpus, quod Angelus assumit in illo eodem tempore, in quo illam assumit, quæ dici potest materia proxima: vel sermo esse potest de materia extrinseca, seu remota, in qua etiam potest esse latitudo: nam quædam esse potest, quasi prima, et remotissima materia, alia magis propinqua, id est, minus distans ab illa dispositione, quam corpus assumendum requirit, ut speciem referat illius rei, quam Angelus representare intendit. Loquendo ergo de materia propinqua, seu intrinseca, certum est non posse esse solum elementum aeris. Imo fortasse non semper qualibet substantia vaporis alicujus, vel quasi nubes sufficeret, quia ad formanda talia corpora aliquando potest esse necessaria tanta condensatio, ut sub illa nec forma aeris, nec alterius communis vaporis, aut nubis conservari posset. Erit ergo tunc aliqua substantia mixta resultans ex nimia compressione facta virtute angelica concurrente aliqua mixtione subtilium corporum per artem angelicam (ut sic dicam) ita applicatorum, et se invicem transmutantium, ut ex eis una substantia resultet, apta ad talis corporis formationem. Est enim hujusmodi corpus quatenus si formatum, quasi ens artificiale, cujus forma est figura, seu species, aut imago illa, quæ apparet: materia vero est tota illa substantia, in qua est illa species externa. Ethanc substantiam dicimus non esse aerem, nec semper habere propriam substantialem formam communium vaporum, aut nubium, sed alterius mixti imperfecti nobis ignoti, quamvis aliquando etiam possit esse substantia nubis, vel alicujus exhalationis juxta conditionem, et modum corporis assumpti.

7. *Extrinseca materia corporis assumpti ab Angelo.*—At vero loquendo de materia quasi extrinseca existimo non repugnare illam esse aerem, si de remotissima loquamur, quam etiam vocamus primam, non quia sit prima substantialiter, id est, pura potentia, sed quia est prima, ex qua quasi incipit tale corpus formari. Sic ergo non repugnat purum aerem esse materiam corporis assumendi: quia aer potest paulatim condensari, et ita mutari quantum ad formationem corporis necessarium fuerit, etiamsi oporteat substantialiter transmutari, vel semel, vel aliquando etiam sæpius, juxta conditionem, et exigentiam corporis assumendi. Et fortasse Angeli sancti sæpe ita faciunt, assumendo corpora ex puriori, et superiori aere, quod Beda, et Isidorus significare voluerunt. Quia vero alia corpora aerea, quæ aliquam mixtionem habent, et crassiorem substantiam, sunt minus remota, et in suis dispositionibus similia corporibus efformandis, et assumendis, ideo verisimile est ex hujusmodi materia formari, vel, ut ita dicam, inchoari formationes corporum, quæ ordinarie Angeli assumunt, quia, et talis materia regulariter presto adest, et ad finem intentum facilius est, et in eadem facile resolvi potest corpus assumptum, quando dimittitur, et dissipatur. Et de hac etiam materia verisimile est ab Angelis sanctis sumi ex purioribus corporibus, quæ in superiori parte aeris inveniuntur, a dæmonibus vero ex locis terrestribus humidioribus, et fortasse immundis, ac cœnosis, quia in pœnam suæ malitiæ, et pravæ intentionis, aliud eis non permittitur.

CAPUT XXXV.

QUIBUS DISPOSITIONIBUS AFFECTA SINT CORPORA, QUÆ ANGELI ASSUMUNT.

1. *Opinio Tertulliani.*—*Angelos in vera hominis carne, et specie apparere.*—In hoc capite tractandum est de veritate istorum corporum saltem quoad accidentales dispositiones, quæ in ipsis apparent, quod supra tertio loco declarandum proposuimus. Et quia præcipua hujus rei difficultas maxime ostenditur in corporibus, quæ sub humana specie assumuntur, ideo de illis in particulari dicemus. Erit enim facile ad cætera doctrinam applicare. In hoc ergo puncto Tertullianus sensit videtur quando Angeli apparent in forma hominum, assumere vera corpora humana ex vera carne, et ossibus constantia. Ita sentit, lib. 3, contra

Marc., cap. 9, ubi Marcioni opponenti contra veritatem carnis Christi, quod Angeli apparuerunt Abraham, et Loth, in phantasmate putativæ carnis: respondet: *Scito nec illud concedi tibi, ut putativa fuerit in Angelis caro, sed vera, et solidæ substantiæ imago.* Et infra dicit; *in illa exercuisse veros sensus, et actus carnis, quia vere sunt congressi, et pasti, et operati, quod eis mandatum fuerat.* In quibus verbis ex operationibus Angelorum in corporibus assumptis, corporum veritatem colligere videtur. Et inferius, cap. 11, repetit, Angelos in vera carne conversatos esse. Et similia habet libro de carne Christi, cap. 6, quamvis ibi obscurius loquatur.

2. *Rationes pro opinione Tertulliani.*—Potestque hæc sententia suaderi, quia illa corpora, non solum visui apparent, quod facile fieri potest per simulacrum, seu imaginem hominis tantæ magnitudinis, et talis figuræ, talisque coloris, quæ in corpore aereo, et distante aliquantulum facile ostendi possunt. Imo nec veri colores semper necessarij sunt, quia etiam apparentes possent visum terminare, sicut in iride videmus, vel interdum in nubibus cœli, et ita etiam poterunt Angeli in corpore aereo peculiari modo illuminato colores non veros, sed apparentes efficere. Nec etiam per solam vocem, et auditum manifestantur: nam etiam possunt facile efficere. Nec realem sonum in externa specie similem voci, quamvis revera non sit vera vox, id est, per animalia organa vitaliter formata. Sed quod difficilius est, etiam se tangi sinunt, et soliditatem ossium, carnisque veritatem ostendere videntur: quia corpus aereum non videtur posse esse ita solidum, seu durum, aut molle, ut tactui resistat, et tactu percipiatur. Unde D. Augustinus in Enchiridio, cap. 59. *Quis, inquit, explicet cum qualibus corporibus apparuerint hominibus, ut non solum cernerentur, verumetiam tangerentur.* Et paulo post addit: *faciuntque difficillimam questionem, quomodo Patres eis pedes laverint, quomodo Jacob cum Angelo tam solida contractatione luctatus sit.* Et tandem concludit, hæc sine crimine nesciri, et adeo esse obscura, ut vix aliquid affirmari possit, vel negari. Nihilominus tamen ex signo illo videtur urgenter probari veritas carnis. Et augetur difficultas, quia Christus Dominus hoc signo maxime usus est post resurrectionem ad ostendendam sui corporis veritatem, ut patet ex verbis illis Lucae 24: *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis ha-*

bere. In quibus supponit, illud signum esse efficax ad veritatem carnis, et ossis ostendendam, sed corpora assumpta ab Angelis, æque palpabilia ostendebantur; ergo sufficienter illo signo probantur fuisse vera corpora.

3. *Vera sententia contraria.* — Nihilominus dicendum est, corpora quæ Angeli assumunt sub specie humana, non habere organisationem corporis humani, etiam quoad dispositiones accidentales singulorum membrorum, ut carnis, ossium, etc. Ita docent communiter doctores in 2, dist. 3 et 4, et D. Thomas ac discipuli ejus in d. q. 51, a. 2. Idemque sentiunt Patres supra allegati, et præsertim Damascenus hac ratione vocat illa corpora phantastica, non quia non sint exterius sensibilia, sed quia talia non sunt, qualia apparent. Et idem supponit Augustinus, l. 2, de Trin., c. 2, et l. 3, c. 2. Et probatur primo, quia si illa corpora essent vere organica, et in hoc ejusdem rationis cum veris corporibus humanis, haberent formam substantialem tali dispositioni proportionatam: quia nec alia forma potest esse in materia sic disposita, nec potest materia cum talibus dispositionibus absque forma substantiali permanere. Nam licet Deus virtute sua possit utrumque supernaturaliter facere: tamen nec Angeli possunt hujusmodi miracula facere, nec putandum est a Deo fieri, quoties Angeli talia corpora sumunt: nam hoc nec necessarium est, nec cum fundamento dici potest. Et eadem ratione cogitandum non est talibus corporibus infundi veras animas rationales: erronea enim, et hæretica esset talis cogitatio, alioquin illi essent veri homines quoad integram humanam naturam et consequenter postea permanerent, donec vitam ordinario modo finirent, quod est contra id, quod de his apparitionibus Scriptura narrat. Et præterea tales homines non essent ex Adamo, et consequenter producerentur sine peccato originali ex vi suæ originis, quæ omnia sunt contra fidem, et contra Scripturam. Omitto autem testimonia, quia res clara est. Fortasse autem diceret Tertullianus, Angelos assumentes illa corpora vivificare illa, et vicem formæ substantialis supplere: sed hoc falsum omnino esse in capite sequenti ostendemus.

4. *Organisatio perfecti animalis effici nequit ab Angelo.* — Aliter evadi potest hoc argumentum, dicendo, licet talia corpora sint organica, et vera carne, et ossibus constant, non tamen in eo perfectionis gradu, in quo sint ultimate disposita ad receptionem animæ rationalis, sed in alio inferiore, qui ad soliditatem corporis sufficit, ita ut palpabile sit, et ex parte durum,

et ex parte molle sentiatur. Nam hujusmodi corpus possibile est, ut patet in corpore humano paulo ante animationem fœtus, et statim post animæ separationem. Poterit ergo Angelus simile corpus assumere, et illud ita movere, ut et visui, et auditui, et tactui vivum esse videatur. Respondeo imprimis non posse Angelum naturali virtute tale corpus formare, quia talis organisatio fieri non potest per solam extrinsecam applicationem agentium, et passivorum, sed ex natura sua determinat vitalem modum, quo virtute seminis, et aliarum partium uteri materni quæ ad hoc opus a natura determinatæ sunt, a principio usque ad animationem fiat. Unde nec illa dispositio suo modo organica, quæ in cadavere manet, posset naturaliter immediate fieri applicando activa passivis, sed necesse est, ut in corpore animato præcedat, et per aliquam remissionem, seu diminutionem, recedente anima, ibi permaneat. Hac enim ratione non possunt Angeli naturali virtute applicando activa passivis animalia perfecta producere, non enim est minoris virtutis dictam organisationem efficere. Imo si Angelus posset inchoare humani corporis organisationem veram, et illam usque ad aliquem gradum ultimæ dispositioni vicinum promovere, eadem ratione posset illam consummare; nulla enim ratio discriminis, vel majoris impotentiae assignari potest.

5. *Dæmones quare nunquam assumant corpora perfectorum animalium.* — An defuncta corpora assumant. — Atque hinc fit, ut mali Angeli nunquam talia corpora forment, ut illa assumant, scilicet, quia naturaliter id non possunt, ut dictum est, et divinitus non adjuvantur specialiter, ut aliquid supra virtutem suam, et naturalium causarum faciant, ut supra ostensum est. Et potest hoc experientia confirmari, quam adducit Cajetanus 2, 2, q. 93, a. 3, de homine, qui dæmoni succubo copulabatur, et delectationem naturalem, quam vera fœmina sentire solebat, non accipiebat, de quo cum apud dæmonem conquereretur ille respondit, se non posse melius corpus effingere, id est, verum, et aptum ad prædictum effectum præstandum. Dixi autem non posse dæmonem hujusmodi corpus formare, quia si permittatur, assumere corpus alicujus defuncti, potest et in eo se præbere tangendum, et palpandum cum vera duritie, et mollitudine ex parte corporis, adjunctis etiam ab intrinsicis causis calore, et aliis qualitibus sufficientibus, ut tactui vivum appareat. Verumtamen sine dubio credendum est, nunquam hoc permitti dæmoni

circa eorum corpora, qui justii mortui sunt, quia non decet, nec est divinæ amicitiae consentaneum. De aliis vero fortasse aliquando id accidit, raro tamen existimo, vel nunquam id dæmoni permitti, quia non datur illi tanta licentia, præsertim in Ecclesia Christi ad homines decipiendos. Quin potius observatum est, dæmonem nunquam assumere simulacrum corporis humani quoad omnes partes illi simile, sed saltem ex pedibus discerni posse, quia semper sub figura alterius animalis apparent, ut observat Petrus Binsfeldius, in tract., de Confessionibus maleficorum, præludio 12, ex historia quam refert Alexander ab Alexandria, lib. 4, Genialium, cap. 19, et ex aliis, quas ipse adjungit ex Cœlio Rhodigino, lib. 16, Lection. antiquarum, cap. 5, et ex variis confessionibus maleficarum.

6. *Nec sancti Angeli in viris humanis corporibus apparent.* — At vero sancti Angeli, quamvis naturali virtute talia corpora vera formare non possint, per divinam id facere non repugnaret, quia non est dubium, quin Deus virtute sua id facere possit; ergo etiam id potest facere per ministros suos. Nihilominus tamen credendum non est, nec asserendum, Angelos etiam sanctos in hujusmodi corporibus apparere. Primo quia nullus theologorum hoc asseruit, sed potius illa corpora esse aërea, et quasi phantastica, ut dixit Damascenus in sensu supra explicato. Secundo, quia solida, et vera corpora, nec tam cito formari, nec tam celeriter resolvi possent in præjacentem materiam, ut de facto fieri videtur: nam subito evanescent: ita ut non appareant. Quamvis enim responderi possit, vel divina virtute, vel per velocissimum motum Angeli, sine corporis assumpti dissolutione fieri posse, ut subito non appareat, nihilominus ille modus familiarior est, et quantum ex signis et conjecturis judicari potest, verisimilior. Unde est tertia ratio supra tacta, quia non sunt asserenda opera miraculosa, vel supernaturalia sine necessitate, in præsentem autem hujusmodi corpora non sunt necessaria ad effectus propter quos assumuntur, sed ad omnem repræsentationem eorum phantastica corpora sufficiunt; ergo talia sunt corpora, quæ Angeli etiam sancti assumunt, quia media esse debent fini proportionata: et frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora. Quod autem hujusmodi apparentia corpora sufficiant, patebit respondendo ad difficultatem in principio positam.

7. *Ad auctoritatem ex Tertulliano, num. 1.* — Ad Tertullianum ergo respondemus, si ita

senti errasse, eamque assertionem ad defendendam veritatem carnis Christi non fuisse necessariam. Quia Christi caro fuit vere animata rationali anima, et secundum eam potuit Christus vere concipi, nasci, pati, mori et resurgere. Unde assumpta est, non transitorie, sed ut perpetuo duret Verbo substantialiter unita, ac denique assumpta est ad effectus satisfaciendi, et redimendi, qui per apparentem carnem fieri non possent. Pamelius autem excusare conatur Tertullianum, quia, lib. de Resurrectione Carnis, cap. 62, dicit: *Quod Angeli aliquando tanquam homines fuerunt, edendo, bibendo, et pedes lavacro porrigendo, humanam enim superficiem induerant, salva intus substantia propria.* Quæ quidem verba recte ostendunt, illa corpora non esse ita humana, ut anima rationali informentur, quod autem non fuerint vera quoad carnem, et ossa, non declarat, et ita non repugnant his, quæ in aliis locis apertis verbis astruere videtur. Affert etiam verba ejusdem Tertulliani, lib. de Carne Christi, cap. 6, dicentis: *Constat Angelos carnem non propriam gestasse, ut puta natura substantiæ spiritualis, et si corporis alicujus, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus, ut videri, et congredi cum hominibus possent.* Minus tamen excusant hæc verba Tertulliani nam prius dixerat, Angelos apparuisse Abrahæ in carne sine nativitate, et iterum ait, accepisse substantiam carnis. Postea vero in citatis verbis solum dicit illam carnem non fuisse propriam, id est, connaturalem substantiæ angelicæ, quia vel hæc pure spiritualis est, vel si corpus habet, est sui generis, id est, alterius ordinis: carnem autem, in qua transfigurantur, id est, apparent Angeli, iterum dicit esse humanam. Igitur vel non recte sentit, vel non recte loquitur, nec bene argumentatur a carne assumpta ab Angelis ad carnem assumptam a Verbo Dei, solumque posset exemplum in hoc accommodari contra eos, qui dicebant, assumpsisse Christum carnem de materia cœlesti, quod sicut Angeli assumunt apparentia corpora ex materia elementari, et non cœlesti, ita Verbum potuit assumere verum corpus humanum de inferiori, et proportionata materia.

8. *Ad contrariam rationem in n. 2.* — Ad rationem respondemus confitendo cum Augustino difficilius explicari, quomodo Angelorum corpora, cum sint aërea, palpari possint, et tangi, ita ut tactui vel solida, vel mollia appareant, quam quomodo visui tanquam vera corpora humana repræsentari possint. Nihil-

ominus tamen dicimus posse Angelum per eandem virtutem, per quam corpus assumit, facere ut corpus illud, quamvis in se solidum non sit, solidum tactui appareat, nimirum sua virtute resistendo ne partes talis corporis facile cedant, aut dividantur. Corpus enim subtile, aut aereum ideo non tangitur illo modo, quo corpus densum, et solidum, quia tale corpus facile dividitur, et partes ejus loco cedunt, et ideo si partes corporis assumpti, nec dividi possint ad tactum alterius hominis solidæ, et firmæ tactui apparebunt. Diximus autem supra Angelum, per eandem virtutem, per quam corpus secundum locum movere potest, posse detinere, seu continere corpus in aliquo loco, ne inde moveatur, et consequenter ne alteri impellenti cedat: eodem ergo modo facere potest, ut pedes, verbi gratia, corporis assumpti solidi appareant, et apti ut laventur, et ut totum corpus si aptum ad luctam, etc. Et per eandem virtutem potest Angelus facere, ut quædam partes molliores ad modum carnis, et aliæ densiores ad modum ossis appareant: nam potest magis vel minus resistere, et in quibusdam nihil omnino cedere, in aliis vero aliquantulum cedere, non ita ut dividantur, sed ut aliquo modo comprimantur.

9. *Instantia.* — Dices, hoc non satis esse, ut corpus illud tactui palpabile appareat, quia ut alias dixi in 2 tom., 3 p., q. 54, a. 3, in Comm. circa solut., ad 2, corpus non est palpabile ratione solius resistentiæ. Nam cælum etiam resistit, et non cederet manui supra illud progredi conanti, et nihilominus non est palpabile; ergo ille modus resistentiæ ex parte Angeli sufficiens non est, ut corpus ab eo sumptum sit palpabile. At vero quando Abraham lavabat pedes Angelorum, vere tangebant illos, et palpabiles sentiebat; ergo illa resistentia non sufficit ad hunc effectum, seu experimentum explicandum. Et declaratur ratione loco facta: quia nihil aliud est, corpus esse palpabile, nisi esse perceptibile per sensum tactus, non per modum medii seu extrinseci agentis, et induentis qualitates sensibiles, ut calorem, et frigus, sed per modum objecti in se habentis qualitates, quæ per sensum tactus sentiri possint: ad hoc autem non sufficit resistentia, quæ ab agente extrinseco, vel a cælo fieri potest, ergo: et ita dixit D. Thomas, in dicta solutione ad 2. *Corpus non dici palpabile solum ratione resistentiæ, sed ratione suæ spissitudinis:* et addit, *Ad rarum autem, et spissum sequitur grave, et leve, calidum, et frigidum, et alia hujusmodi:* ergo secundum

D. Thomam, ut corpus sit palpabile debet esse densum, ita ut ratione densitatis, seu spissitudinis contractetur, et præterea debet esse affectum qualitatibus primis, vel mediis, ut percipi possint. At vero in corpore assumpto ab Angelo non est talis densitas, nec affectio aliarum tangibilium qualitatium; ergo non potest esse vere palpabile per solam Angeli resistentiam extrinsecam: ergo oportet, ut veram carnem, et ossa habeat.

10. *Responsio ad proximam instantiam.* — Respondeo argumentum convincere, talia corpora non esse vere, et proprie palpabilia, non tamen probare, non posse videri, et apparere palpabilia. Hæc enim duo valde diversa sunt, nam sicut potest corpus apparere coloratum, licet vere tale non sit, vel esse rectum, aut curvum, integrum, aut confractum, licet in re aliter se habeat, ita etiam potest apparere palpabile, licet revera tale non sit. Nam licet hæc deceptio difficilior sit in sensu tactus, non est tamen impossibilis. Contingere autem potest ex multis circumstantiis, quæ in hujusmodi apparitionibus considerari debent. Nam, verbi gratia, in facto Abraham illi viri oculis apparebant veri homines, et habentes humanos pedes, ex quo conceptu, seu præjudicio etiam tangebantur, ut veri pedes. Deinde quamvis non haberent propriam densitatem, et duritiem naturalem pedibus humanis, nihilominus constare poterant ex vapore in suo gradu multum denso, et in illo esse poterant multæ ex qualitatibus tactu perceptibilibus, quibus omnibus adjungebatur resistentia ex parte Angeli artificiosa (ut sic dicam) id est, cum tali varietate, ut quædam partes duriores, aliæ molliores apparent. Quæ omnia simul sumpta sufficiunt, ut corpus illud palpabile videretur, quia per qualitates aliquas est vere sensibile, et spissum aliquo modo: quod satis est, ut putetur resistere ratione spissitudinis, seu duritiei, præsertim quando tangitur simplici animo, ut sic dicam, et ex illo præjudicio per oculos facta, et sine aliqua peculiari reflexione, et attentione, quæ ex alia ratione dubitandi, et suspicandi deceptionem oriatur. Sic aliquo modo explicari potest difficultas, quam Augustinus in explicanda tangibilitate istorum corporum sensit, nec illam tanquam certam proponimus, sed ut sufficientem, quamdiu alia melior non occurrit ad difficultatem expediendam, et ut non credantur corpora illa ex vera carne, et ossibus constitisse: nam hoc nullo modo admittendum est.

11. *Ad confirmationem exponuntur verba*

Christi Domini, Palpate et videte, etc. — Nec contra hoc obstant verba Christi Domini, imo illud maxime confirmant. Primo quidem, quia Christus Dominus postquam dixit, *Palpate, et videte*, et statim addit, *Quia spiritus carnem, et ossa non habet*, et per *spiritum* non solum videtur intelligere spirituales substantias, ut in se invisibilem, sed ut in aliquo assumpto corpore apparentem. Discipuli enim non existimabant eum, quia cum eis loquebatur, esse purum, et invisibilem spiritum: nam evidenter concupiebant esse corpus visibile sub hominis figura, et habitu, putabant autem esse aliquod phantasma; ergo de spiritu etiam apparente in corpore visibili ait Christus, carnem, et ossa non habere. Et hoc significavit Augustinus, epist. 146, dicens, *Christum discipulis de sua resurrectione dubitantibus, et illud, quod videbant non corpus, sed spiritum esse putantibus, dixisse, Palpate, et videte, etc.* Nominem ergo spiritus etiam phantasticum corpus comprehendendi putat. Et ex verbis ejusdem Evangelii id colligi potest, scilicet, *Conturbati vero, et conterriti existimabant se spiritum videre.* Non enim existimabant se videre purum spiritum, sed in corpore phantastico sibi apparente; ergo in eodem sensu loquitur Christus de spiritu, et illum dicit carnem, et ossa non habere, utique propria, et vere palpabilia; unde adjungit, *Sicut me videtis habere.* In quo ultimo verbo significavit longe aliter fuisse suum palpabile, quam sint corpora ab Angelis assumpta; corpus enim Christi vere, et realiter est palpabile ratione propriæ densitatis, et aliarum qualitatium tangibilium connaturalium corpori humano, ut D. Thomas supra exponit, corpus autem ab Angelo assumptum in re ipsa nunquam est ita palpabile, sed solum apparenter modo explicato.

12. *Progreditur expositio verborum Christi.* — Unde etiam ex facto illo Christi Domini colligere licet, si summa cura, et diligentia, et advertentia intellectus adhibeatur, posse medio tactu per rationem discerni, an corpus quod tangitur verum sit, vel phantasticum. Nam ideo dixit Christus ad discipulos: *Palpate, et videte, quia spiritus carnem, et ossa non habet*, ut cum magna consideratione attenderent, et experirentur non aliter eorum manus immutatas fuisse a suo corpore, quam soleant ab humanis corporibus immutari: quod forte non ita contingit in corpore phantastico, et si homo attenderet, posset id discernere. Et ideo Cajetanus 2, 2, quæst. 95, art. 3, ait, illud Christi signum, seu argumentum fuisse verissimum.

Et alii addunt esse per se sufficiens, et efficacissimum ad veritatem corporis Christi ostendendam. Quod non est ita intelligendum, ut solum illud signum fuerit sufficiens ad certam fidem faciendam, sed ad moralem quamdam certitudinem, et evidentiam, ut in citato loco tertiæ partis dixi. Nam si sola illa experientia attendatur in rigore, posset ei subesse falsum, si alia signa, et testimonia illi non conjungerentur, ut divus Thomas in eodem loco dixit. Existimoque divina saltem virtute posse fieri corpus apparens humanum ita simile vero corpori, etiam quatenus palpabile est, ut non possit homo per sensum tactus inter verum, et falsum corpus discernere. Ideoque solum tactum non sufficere, licet maximum indicium sit inter sensibilia, in quo sensu dixit Christus, *Palpate, et videte, etc.*, et ideo Augustinus, libr. de unit. Eccles., cap. 19, circa medium, dixit: Ipse Dominus Jesus, cum resurrexisset a mortuis, et discipulorum oculis videndum, manibusque tangendum corpus suum offerret, ne quid tamen fallaciæ se pati arbitrarentur, magis eos testimoniis legis, et Prophetarum, et Psalmorum confirmandos esse judicavit.

CAPUT XXXVI.

QUALIS UNIO ANGELI AD CORPUS NECESSARIA SIT, UT ILLUD ASSUMERE DICATUR.

1. *Dubitandi ratio.* — Ratio difficultatis est, quia non dicitur Angelus assumere corpus, eo ipso quod illud localiter movet; ergo præter motionem requiritur specialis unio cum corpore, ut illud assumat, qualis autem hæc sit, non videtur posse explicari, in quo ergo consistit hæc corporis assumptio? Primum antecedens inductione patet. Nam Angelus movens cælum non dicitur illud assumere, neque ille qui rapuit Philippum, vel qui Habacuc duxit in Babyloniam in impetu spiritus sui rapuit tale corpus, seu personam. Imo etiam non dicuntur dæmones corpora obsessorum assumere, etiamsi intra illa sint, eaque moveant, vel per illa loquantur. Unde probatur prima consequentia: nam hæc denominatio assumendi corpus realis est; ergo ab aliqua causalitate reali, vel formali, vel effectiva oriri debet, quia non potest alia ratio, vel causa cogitari: sed non potest fundari in causalitate efficiente, quia Angelus nullam aliam, præter motionem localem, in corpore habere potest; ergo necesse est, ut ab aliqua unione formali inter spiritum et corpus illa denominatio sumatur. Potestque declarari,